

دکتر بهروز اخلاقی

وکیل پایه یک دادگستری

آثار حقوقی الحاق ایران به سازمان تجارت جهانی*

World Trade Organization (WTO)

الف) مختصری درباره روند جهانی شدن تجارت

امروز جهانی شدن به طور اعم و جهانی شدن اقتصاد و تجارت به طور اخص به یکی از موضوعات بحث‌انگیز، چند بعدی و در عین حال جنجال‌آفرین تبدیل شده است. در ارتباط با جهانی شدن به طور عام، دو طرز تفکر و نگرش ملاحظه می‌شود: یکی نگرش بدبینانه به جهانگرایی به عنوان پروژه‌ای تحمیلی و دیگری تلقی خوش‌بینانه به عنوان فرآیندی تعمیمی و در تعارض با هویت‌های ملی است.

مخالفان، جهانگرایی را موجب تهاجم فرهنگ غربی، گسترش استکبار جهانی و تشویق ایدئولوژی مصرف‌گرایی و مسخ هویت ملی، ادغام فرهنگ‌های ملی و ترویج سکولاریسم، مادی‌گرایی، نسبییت‌گرایی و لیبرالیسم و تهاجم فرهنگی و تهدید ادیان، اعتقادات و باورهای ملی کشورهای جهان سوم، غرب‌زدگی و در نتیجه پریشانی و سردرگمی ملی، اخلاقی، روانی و... می‌دانند.

موافقان و مدافعان جهانگرایی، جهانی شدن را فرآیند توسعه تکنولوژی ارتباطات و اطلاعات الکترونیکی و موجب به هم پیوستگی جوامع و ملت‌ها، تقویت خودآگاهی جمعی و در نتیجه افزایش همکاری، تعامل و تبادل فرهنگ‌ها و توسعه تحمل، انعطاف،

* - موضوع فوق متن اصلاح و ویرایش شده سخنرانی نویسنده در جلسه سخنرانی ماهانه کمیسیون امور بین‌المللی کانون وکلای دادگستری مرکز می‌باشد.

تکثرگرایی و بازتولید آگاهی‌های بشری و ارتقای امکانات و ظرفیت‌های هویت‌های ملی قلمداد می‌کنند...

واقع مطلب این است که نه تنها کشورهای جهان سوم بلکه بسیاری از کشورهای اروپایی و جنوب شرقی آسیا از قبیل ژاپن، چین، کره و... نیز نگران جهانی شدن و تضعیف هویت‌های ملی و آسیب‌های فرهنگی، اخلاقی، انسانی و روانی این پدیده می‌باشند. ولی آنچه کمتر در مورد آن تلقی بدینانه از جهانی شدن وجود دارد، جهانی شدن اقتصاد در عرصه دنیای کنونی است.

یکی از مواردی که در تلقی بدینانه از جهانی شدن وجود دارد، جهانی شدن اقتصاد در عرصه دنیای کنونی است.

امروز چندان تردیدی باقی نمانده است که نظریه تجارت آزاد و اقتصاد بازار و فرآیند جهانی شدن آن، نظریه غالب در اقتصاد و تجارت بین‌المللی به حساب می‌آید.

ب) مختصری درباره سازمان تجارت جهانی WTO

سازمان جهانی تجارت یا WTO - مخفف World Trade Organization - نهاد قدرتمند بین‌المللی است که با وضع قواعد و مقررات برای قانونمند کردن تجارت بین کشورها سروکار دارد. هدف این سازمان ایجاد ثبات در مقررات مربوط به تجارت است تا از این طریق تجارت بین کشورها حتی المقدور روان‌تر و کم‌هزینه‌تر انجام شود. در قلب این سازمان، موافقت‌نامه‌های چندجانبه‌ای است که بین اعضا منعقد شده و براساس آنها کشورها متعهد شده‌اند که سیاست‌های بازرگانی‌شان را خارج از چارچوب‌های مشخص اعمال نکنند، یعنی از تغییرات غیرقابل پیش‌بینی در این سیاست‌ها امتناع ورزند. اگرچه این موافقت‌نامه‌ها مابین دولت‌ها منعقد شده، لیکن هدف آنها تسهیل کار تولیدکنندگان عمدتاً خصوصی کالاها و خدمات و نیز صادرکنندگان و واردکنندگان آنهاست. آزادسازی تجاری از طریق حذف یا کاهش موانع سد راه تجارت و نیز شفاف کردن مقررات حاکم بر آن مهمترین هدف WTO است. دستیابی به چنین موافقت‌نامه‌هایی در بین اعضا - که در حال حاضر مشتمل بر ۱۴۹ کشور است - مستلزم مذاکرات طولانی، جر بحث‌های زیاد و بده بستان‌های فراوان است. مدیریت انجام این مذاکرات و تأمین

تدارکات و هماهنگی‌های مربوطه از دیگر وظایف این سازمان است. در برخی موارد روابط تجاری متضمن منافع متضاد است و کشورهای طرف تجارت براساس تفسیرهای مختلف از موافقت‌نامه‌ها می‌توانند سعی در افزایش منافع خود به قیمت کاهش منافع طرف مقابل کنند. در چنین مواردی، مناقشات تجاری به وجود می‌آید که اگر به صورت مسالمت‌آمیز حل نشود می‌تواند بسیار مشکل‌ساز باشد. می‌دانیم که چنین مناقشاتی در چند دهه اول قرن بیستم منجر به افزایش فزاینده حمایت‌گرایی شد که این حمایت‌گرایی فزاینده به نوبه خود باعث کاهش حجم تجارت بین‌الملل و کاهش رشد اقتصادی و بالاخره رکود بزرگ دهه ۱۹۳۰ گردید. حل و فصل چنین مناقشاتی با روش‌های از قبل پیش‌بینی شده و مرضی‌الطرفین و براساس تفسیرهای بی‌طرفانه از موافقت‌نامه‌ها، از دیگر وظایف WTO است. این سازمان در اول ژانویه ۱۹۹۵ (۱۱ دی ماه ۱۳۷۳) پا به عرصه وجود گذاشت.

اکنون، «سازمان تجارت جهانی» به مکانی تبدیل شده است که کشورهای جهان اعم از کشورهای پیشرفته و در حال پیشرفت و یا جهان سوم، تجارت آزاد خود را براساس ضوابط و قواعد و معیارهای جهانی، تنظیم و در مقام رفع نیازهای دیگران و خود، موجبات شکوفایی اقتصاد کشور را فراهم می‌سازند.

کشور ما ایران، پس از سال‌ها مطالعه، بررسی و ارزیابی آثار مثبت و منفی الحاق ایران به این سازمان، ده سال پیش چنین تصمیم گرفت تا تقاضای عضویت خود را مطرح کند. ایران تا خرداد ماه سال ۱۳۸۲، به علت مخالفت دولت ایالات متحده آمریکا، توفیق قبول عضویت را نیافت.

همان طوری که می‌دانیم، پس از ۲۲ بار تقاضای عضویت ایران در سازمان، و رد شدن آن به دلیل مخالفت آمریکا، نهایتاً در نشست ۲۶ و ۲۷ مه ۲۰۰۵ برابر پنجم و ششم خرداد ماه ۱۳۸۴، ۱۴۹ کشور عضو سازمان، موافقت کردند تا ایران به عضویت ناظر سازمان یافته شود.

در حال حاضر، بجز ایران ۲۹ کشور به عنوان عضو ناظر در حال مذاکره برای عضویت هستند مثل روسیه، عربستان، آذربایجان، الجزایر و یمن.

عضویت کامل ایران در سازمان به گفته مقامات وزارت امور اقتصادی کشور یک

پروسه ۵، ۷ و ۱۰ ساله دارد تا شرایط و الزامات WTO در ایران قابلیت اجرایی پیدا کند. راهیابی به سازمان، یکی از شرایطی است که اقتصاد یک کشور را آماده رقابت در عرصه جهانی می‌کند و پیوستن به آن، به این معنی نیست که تمام شرایط و الزامات تعیین شده از سوی سازمان، بلافاصله قابلیت اجرایی پیدا می‌کند، عدم عضویت به تعبیری منزوی بودن از روند تجارت جهانی است.

برخی از سیاستمداران و اقتصاددانان کشور ما تر آزادی تجارت را استعماری و در جهت تأمین مطامع کشورهای صنعتی و شرکت‌های فراملیتی ارزیابی کرده و کشورهای در حال توسعه را به احتراز از عضویت فراخوانده و الگوی اقتصادی دولتی - ارشادی را توصیه می‌کنند.

هند و چین و تعداد بسیاری از کشورهای آمریکای لاتین، برای دهه‌های متمادی، از این الگو، برای توسعه اقتصادی خود تبعیت کرده‌اند و نهایتاً ناگزیر از تغییر سیاست و استراتژی خود شده به جای کشیدن دیوار در اطراف اقتصاد خود ترجیح داده‌اند به جامعه جهانی بپیوندند و در مسیر رشد و ترقی قرار بگیرند.

چین کمونیست امروز عمیقاً با دنیا آمیخته است و میلیاردها دلار کالا و خدمات به دنیا صادر می‌کند. آمارهای جدید چنین نشان می‌دهد که چین طی سال گذشته بالاترین رقم جذب سرمایه‌گذاری خارجی را داشته است.

ج) مهمترین اصول حاکم بر سازمان تجارت جهانی عبارتند از:

۱. حذف یا کاهش موانع تعرفه‌ای و غیرتعرفه‌ای کالاها و خدمات
۲. اصل رقابت عادلانه
۳. اصل عدم تبعیض

سازمان این هدف را دنبال می‌کند تا موجبات استقرار نظام تجاری چند جانبه، ایجاد و ثبات در قوانین و مقررات و اصول تجارت خارجی دول عضو و رشد کشورهای در حال توسعه را تأمین کند.

عضویت در سازمان، بازار بزرگ‌تری را برای اعضا فراهم می‌کند و باب ورود کشورهای عضو را به بازارهای جهانی می‌گشاید و حضور فعال آنها را در میان بازارها

تسهیل و صنایع داخلی را به توسعه صادرات ترغیب می‌کند. با عضویت کشورمان ایران در این سازمان، محیط و فضای اقتصادی - تجاری کشور برای سایر کشورها روشن و شفاف شده، سرمایه و صنایع به سمت و سوی می‌روند که در آن سود و درآمد وجود دارد و این خود موجب تقویت الگوی توسعه است.

هدف این مقاله، بررسی موانع عضویت کامل ایران در این سازمان نیست، بلکه تلاش بر این است که در این فرصت کوتاه، مروری بر آثار حقوقی الحاق کامل ایران داشته باشیم و این مرور، به ویژه به مسأله قانون تجارت ایران و وضعیت حقوق مالکیت فکری یا معنوی توجه دارد.*

د) آثار حقوقی الحاق ایران

عضویت کامل ایران در سازمان بیش از هر چیز، آثار خود را در قلمرو اقتصادی ایران بروز خواهد داد. ایران از موانع بزرگی برای ایفای نقش در سازمان رنج می‌برد: انحصارات گسترده دولتی موانع تعرفه‌ای و غیرتعرفه‌ای، اعطای یارانه‌های دولتی و سیاست‌های وارداتی به جای صادراتی از جمله این موانع هستند عضویت ملازمه با تغییر و تحولات بنیادینی در این زمینه‌ها دارد.

در مورد انحصارات دولتی، آمار چنین نشان می‌دهند که حدوداً ۸۰٪ از صنایع ایران دولتی است و از ۲۰ درصد باقیمانده، بخش عمده‌ای از آن زیر نظر سازمان‌ها و مؤسسات و نهادهای عمومی فعالیت می‌کنند. مسایل مالی، ساختاری و مدیریتی در صنایع دولتی باعث شده تا سطح کارایی تنزل یافته و از انعطاف پذیری ناچیزی برخوردار باشد. روند خصوصی سازی با طی برنامه‌های اول، دوم و سوم پیشرفت مطلوبی نداشته و از حجم تصدی‌گری دولت نکاسته است.

سیاست‌های کلی نظام در ارتباط با بندهای «الف»، «ب» و «ج» اصل ۴۴ قانون اساسی و ابلاغ آن به دولت هنوز جدی گرفته نشده است.

موانع تعرفه‌ای و غیرتعرفه‌ای دولت برای حمایت از صنایع داخلی با ساختار سازمان

- Intellectual property.

سازگاری ندارد و مستلزم تغییرات اساسی در اقتصاد بسته ایران است. اعطای یارانه‌های دولتی که به منظور رقابتی کردن محصولات داخلی به خارجی و حمایت از تولیدکنندگان داخلی و کمک به اقشار آسیب‌پذیر از بدو انقلاب اسلامی ایران تاکنون در برنامه دولت قرار دارد با اصول سازمان همخوانی ندارد زیرا زمینه‌ساز تجارت ناعادلانه به حساب می‌آید.

اصل رقابت عادلانه که از اصول حاکم بر سازمان است در قاموس اقتصادی ایران، هنوز ناشناخته مانده و در جامعه ما ارزش تلقی نمی‌شود. واقعیت‌های موجود در بازارهای بین‌المللی حکایت از این دارد که اصل را باید بر رقابت عادلانه گذاشت. روند جهانی شدن اقتصاد و تجارت گویای این مطلب است که تنها تولیدکنندگانی در صحنه باقی می‌مانند که به وسعت دنیای کنونی بیاندیشند.

واقع مطلب این است که علی‌رغم گذشت ۲۷ سال از انقلاب اسلامی ایران هنوز، الگوی اقتصادی معین و مشخصی، برای کشور تدارک دیده نشده است.

در سال ۱۳۸۳ دولت پس از سال‌ها بحث و گفتگو سندی را برای برنامه جامع توسعه صادرات کشور به تصویب رساند که در آن رسماً الگوی اقتصاد آزاد و رقابتی را به عنوان سیاست اقتصادی کشور پذیرا شد. این سند نتیجه سال‌ها نقد و بررسی و انجام کارشناسی و پیروشک و تردیدهایی بوده است که کارگردانان نظام به آن دست یافتند.... اینک مجلس هفتم از یک سو و دولت هشتم از سوی دیگر، با طرح شعارها و سیاست‌هایی، اقتصاد آزاد و رقابتی را زیر سؤال برده به دنبال گسترش دخالت هر چه بیشتر دولت در زمینه‌های اقتصادی و تجاری می‌باشند. این خود مطلب دیگری است که از حیثه دانش و تخصص این نگارنده خارج است و نظرات کارشناسانه اقتصاددانان کشور را می‌طلبد.

۵- سازمان تجارت جهانی WTO و پیامدهای حقوقی آن

الحاق یا عضویت کامل ایران به سازمان بازاری و نوسازی ساختار اقتصادی - تجاری و حقوقی کشور است. این امر، قبل از هر چیز ملازمه با فرهنگ‌سازی دارد. آنچه در این بررسی کوتاه و گذرا، مد نظر است، بازاری نظام حقوق تجارت کشور است که

از یک طرف ضرورت اصلاح قانون تجارت کنونی کشور را ایجاب می‌کند و از طرف دیگر لزوم پذیرش موافقت‌نامه راجع به جنبه‌های تجاری حقوق مالکیت فکری یا معنوی را مطرح می‌سازد.*

اول - ضرورت اصلاح قانون تجارت کنونی

(۱) پیشینه کار

قانون تجارت مصوب اردیبهشت ماه ۱۳۱۱ برگرفته از قانون تجارت فرانسه سال ۱۸۰۷ میلادی است. این قانون، قبل از انقلاب اسلامی ایران، مورد بازنگری قرار گرفت و پیش‌نویس اولیه آن هم تهیه و تنظیم گردید و در سال ۱۳۴۷ به صورت لایحه قانونی اصلاح قسمتی از قانون تجارت به تصویب رسید.

در همین راستا کمیسیون قانون تجارت قوه قضاییه، از ده سال پیش تاکنون، بازنگری قانون تجارت را در دستور کار خود قرار داد و از استادان و صاحب‌نظران دعوت به عمل آورد تا همکاری لازم را در این زمینه معمول دارند ولی به دلایلی چون کمبود نیروی انسانی و مالی و سازمانی، پیشرفتی حاصل نکرد و این طرح عقیم ماند. اتاق بازرگانی و صنایع و معادن ایران نیز بدو از پنج سال پیش، موضوع بازنگری در این قانون را مطرح و با تشکیل جلساتی آن را مورد بحث قرار داده و از استادان و کارشناسان فن، خواهان ارایه نظرات و پیشنهادهای گردید، که متعاقباً مسکوت ماند.

علاوه بر این مراجع، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی ایران، در سه سال پیش، طرح بازنگری را در کمیته‌ای به نام «کمیته علمی طرح اصلاح قانون تجارت» در جلسات عدیده خود، در دست بررسی و اجرا قرارداد و گام‌های مثبتی در این زمینه برداشت و عناوین طرح‌های پژوهشی شامل کلیات قانون تجارت، شرکت‌های تجاری، اسناد و قراردادهای تجاری، دادگاه‌ها و داوری‌های تجاری، و ورشکستگی را به تصویب رسانید و بودجه‌ای را نیز به این امر اختصاص داد ولی متعاقباً با توجه به مطرح بودن موضوع بازنگری در وزارت بازرگانی، چنین اتخاذ تصمیم به عمل آمد که طرح اصلاح به

- Agreement on Trade Related Aspect of Intellectual Property Rights (TRIPS).

وزارت بازرگانی محول شود.

معاونت برنامه ریزی و بررسی‌های اقتصادی وزارت بازرگانی، طرح اصلاح قانون تجارت را در سال ۱۳۸۲ تقدیم هیأت دولت نمود که به تصویب رسید و جهت تصویب نهایی تقدیم مجلس شورای اسلامی گردید. مرکز پژوهش‌های مجلس، اکنون مدتی است، نقد و بررسی طرح اصلاح را در دست تهیه دارد.

۲) برخوردها و نقطه نظرات مطرح پیرامون اصلاح قانون تجارت

در امر بازرگاری و اصلاح قانون تجارت، برخوردها و نقطه نظرات گوناگونی ارایه شده و می‌شود. انتخاب نحوه برخورد، می‌تواند تا حدود زیادی، راهکارهای انجام این امر مهم، حساس و ملی را تبیین کند. در این بررسی اجمالی، به اهم این برخوردها به شرح زیر اشاره می‌شود.

۱- حفظ ساختار و ترکیب فعلی قانون تجارت بدون هرگونه اصلاحی

۲- حفظ ساختار و ترکیب فعلی قانون تجارت با اعمال برخی اصلاحات

۳- تهیه و تنظیم طرحی براساس قوانین تجارت کشورهای اسلامی

۴- ارایه طرح نوین قانون تجارت

طرح اصلاح قانون تجارت پیشنهادی معاونت برنامه ریزی و بررسی‌های اقتصادی وزارت بازرگانی که در جلسه ۸۲/۳/۱۸ به تصویب هیأت وزیران رسید، و به صورت لایحه اصلاح قانون تجارت، جهت تصویب نهایی به مجلس شورای اسلامی تقدیم شده است براساس گزینه دوم یعنی حفظ ساختار و ترکیب فعلی قانون تجارت با اعمال پاره‌ای اصلاحات پی‌ریزی شده است. مروری اجمالی به لایحه اصلاح قانون تجارت، شامل محتوای لایحه، خط مشی اتخاذی و نقاط قوت و ضعف، بی‌فایده نخواهد بود.

۳) محتوای لایحه

لایحه اصلاح قانون تجارت در هشت باب تنظیم و شامل موضوعات مختلف قانون

تجارت به شرح زیر است:

باب اول - تجار و معاملات تجارتي

باب دوم - حقوق و تكاليف تاجر

فصل اول: دفتر ثبت تجارتي

فصل دوم: دفاتر تجارتي

فصل سوم: نام تجارتي

باب سوم - قراردادهاي تجارتي

فصل اول: دلالي

فصل دوم: حق العملاكارى

فصل سوم: حمل و نقل

فصل چهارم: قايم مقامى و نمايندگى تجارتي

فصل پنجم: گروه اقتصادى به منافع مشترك

باب چهارم - ضمانت

باب پنجم - اسناد تجارتي

فصل اول: چك

فصل دوم: سفته

فصل سوم: برات

فصل چهارم: اسناد تجارتي الكترونيكى

باب ششم - اشخاص حقوقى و شركت هاي تجارتي

فصل اول: اشخاص حقوقى

فصل دوم: شركت هاي تجارتي

فصل سوم: ادغام و تجزيه شركت ها

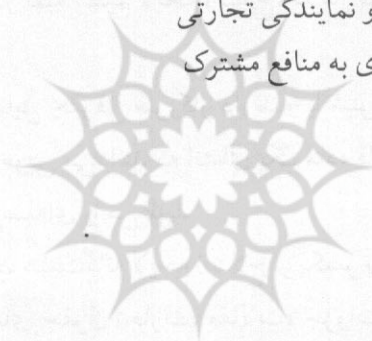
فصل چهارم: مقررات نهايى (متفرقه)

باب هفتم - بازسازى و ورشكستگى

فصل اول: بازسازى

فصل دوم: ورشكستگى

فصل سوم: مقررات جزايى بازسازى و ورشكستگى

مطالعات فرينجى
پراى جاب علوم انسانى

باب هشتم - مقررات تکمیلی

۴) خط مشی اقتصادی

خط مشی اقتصادی و برخورد تهیه کنندگان لایحه اصلاح، حفظ ساختار و ترکیب فعلی قانون تجارت با اعمال پاره‌ای اصلاحات در بخش‌هایی از آن و نوآوری‌هایی در بخش‌های دیگر است.

۵) نقاط قوت و ضعف

در یک ارزیابی کلی و مقدماتی لازم است گفته شود که جای هیچ‌گونه شک و تردیدی نیست که در تهیه تنظیم لایحه اصلاح، تلاش فراوان و درخور تقدیر و تحسینی به عمل آمده است.

کسانی که با مسایل حقوقی سروکار دارند و با شیوه تهیه و تنظیم و نگارش قوانین آشنا می‌باشند، به خوبی می‌دانند که انشای یک ماده قانونی چه مطالعاتی را لازم و چه وقت، ظرافت و حوصله‌ای را می‌طلبد.

نویسندگان ابواب هشت‌گانه لایحه اصلاح از یکسو با مراجعه به منابع حقوق تجارت ایران اعم از کتاب‌های حقوق تجارت، مقالات، جزوات درسی و تحقیقات، در مرحله نخست در صدد برآمدند تا نقاط ضعف و مشکلات عملی و اجرایی قانون فعلی تجارت را استخراج و در مقام اصلاح آن برآیند و از سوی دیگر با مراجعه به منابع خارجی، موضوعات بخش‌های مختلف قانون تجارت فعلی را حتی المقدور به هنگام کنند.

نگارنده بر این اعتقاد است که تهیه کنندگان معدود لایحه اصلاح وظیفه یافتند تا قانون فعلی را با حفظ ساختار آن، در محدوده زمانی کوتاه مورد بازنگری قرار داده، بخش‌هایی از آن را اصلاح و بخش‌هایی دیگر را نوسازی کنند.

لایحه اصلاح، ظاهراً با عجله و شتاب که خلاف مقتضا و ذات تهیه قوانین است تنظیم یافته، از این رو فاقد انسجام و ارتباط کافی است و از یک سیاست، خط مشی و رویه روشن، شفاف و واحدی پیروی نکرده است.

در یک جمع‌بندی کلی، شاید بتوان چنین گفت که شیوه نگارش نویسندگان لایحه

اصلاح در مجموع، به شیوه نگرش سنتی گرایش دارد. بر همین اساس لایحه در قالب‌های سنتی و کم و بیش حاکم بر فضای قانون تجارت مصوب ۱۳۱۱ قرار داده شده است و در نتیجه از تنوع و گستردگی مبادلات بازرگانی و شیوه‌های نوین تجارت و روند جهانی شدن از ساز و کارهای سازمان جهانی تجارت فاصله گرفته است.

۶) فرآیند اصلاح

کشور ما ایران، اکنون سال هاست که در انزوای اقتصادی و تجاری بسر می‌برد. سایه تحریم همچنان بر تجارت کشور سنگینی می‌کند. ایران در نظر دارد به عضویت کامل سازمان جهانی تجارت درآید. عضویت ایران در این سازمان پیش شرط‌هایی دارد، از جمله اینکه بسیاری از قوانین و ساختارهای اقتصادی - تجاری کشور در ارتباط با اقتصاد دولتی و ارشادی و تجارت بسته و سنتی، مورد تجدیدنظر قرار گرفته و اقتصاد رقابتی و تجارت آزاد رونق پذیرد و...

قوانین تجاری یکی از ابزارهای مهم رونق اقتصادی و شکوفایی فعالیت‌های تجاری و توسعه صادرات و واردات است.

اگر امر دایر است بر اینکه قانون تجارت مصوب ۱۳۱۱ و اصلاحی سال ۱۳۴۷ آن مورد بازننگری قرار گیرد، مقتضی است مبتکران اصلاح و یا تهیه کنندگان طرح نوین قانون تجارت، به این معانی عنایت کنند و تغییر و تحولات حاصله در قوانین کشورها را طی نیم قرن اخیر مد نظر قرار دهند و همزمان به جهت به هم پیوستگی تجارت ملی با تجارت بین‌المللی، به جهت روند جهانی شدن، از کنوانسیون‌های بین‌المللی در زمینه‌های مختلف تجارت بهره گیرند.

دوم) لزوم پذیرش موافقت نامه راجع به جنبه‌های تجاری حقوق مالکیت فردی

سازمان جهانی مالکیت فکری World Intellectual Property Organization (WIPO) از سازمانهای وابسته به سازمان ملل متحد است و تأمین، ترویج و حمایت از حقوق مالکیت‌های فکری را در سطح جهانی عهده‌دار است. این سازمان، متولی اداره و اجرای ۲۳ کنوانسیون و معاهده مربوط به انواع حقوق مالکیت‌های فکری است. که از

این جمله‌اند:

Paris Convention for the Protection of Industrial Property(1883)

Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Works (1886)

Rome Convention for the Protection of Performers, Producers of Phonograms and Broadcasting Organizations

Geneva Convention for the Protection of Producers of Phonograms Against Unauthorized Duplication of their Phonograms

Nairobi Treaty on the Protection of Olympic Symbol

Madrid Agreement for the Repression of False or Deceptive Indications of Source on Goods (1891)

Trademark Law Treaty (TLT) Brussels Convention Relating to the Distribution of Programme - Carrying Signals Transmitted by Satellite

WIPO Copyright Treaty (WCT) 1996

WIPO Performances and Phonograms Treaty (WPPT)

Patent Law Treaty (PLT) 2000

کشور ما ایران، پس از یک سلسله تلاش، نهایتاً در سال ۱۳۸۰ به عضویت WIPO درآمد. عضویت در این سازمان، ملازمه‌ای با عضویت در کنوانسیون‌ها و معاهدات حقوق مالکیت فکری ندارد. سازمان کوشش می‌کند شرایط عضویت کشورهای عضو را در این معاهدات فراهم آورد. از ۲۳ کنوانسیون موجود، ایران فقط پذیرای کنوانسیون پاریس راجع به حقوق مالکیت صنعتی شامل اختراعات و علائم تجاری است. سازمان، پس از عضویت ایران، فعلاً تلاش می‌کند تا با برگزاری سمینارها، گشایش دوره‌های کارشناسی ارشد در زمینه حقوق مالکیت فکری و تجهیز اداره مالکیت‌های صنعتی ایران، به نوعی فرهنگ سازی کرده و راه را برای عضویت ایران در کنوانسیون‌ها فراهم آورد. عضویت ایران در این سازمان، در راستای تلاش برای پیوستن به سازمان تجارت جهانی است. شرط عضویت ایران در سازمان اخیر WTO، پذیرش موافقت‌نامه راجع به جنبه‌های تجاری حقوق مالکیت فکری (TRIPS) است.

موافقت‌نامه تریپس، ما حاصل مذاکرات اروگوئه است که در سال ۱۹۸۶ تا ۱۹۹۴ به طول انجامید. این موافقت‌نامه، جنبه‌های تجاری حقوق مالکیت معنوی یا فکری را مورد بحث و بررسی قرار داده است. تمامی اعضای سازمان تجارت جهانی، خود به خود، عضو موافقت‌نامه تریپس هستند و ملزم به رعایت مفاد و مقدمه مندرج در آن می‌باشند.

مقدمه این موافقت‌نامه به چند موضوع اساسی اشاره دارد که در واقع اهداف آن را بیان می‌دارد. این اهداف عبارتند از:

۱. تمایل به کاهش انحرافات و موانع تجارت بین الملل
۲. نیاز به گسترش و حمایت مناسب و مؤثر از حقوق مالکیت فکری
۳. تضمین اینکه اقدامات و رویه‌های الزام آن در حقوق مالکیت معنوی IP خود مانعی در راه تجارت مشروع و قانونی نباشد.
۴. نیاز به مقررات تازه و اصولی که نه تنها شامل اصول و استانداردهای IP است بلکه شامل اقدامات مؤثر و الزام آور نیز باشد.
۵. آیین و روش حل و فصل اختلافات و ترتیبات گذرا و موقتی برای کشورهای در حال توسعه.

مقدمه، همچنین اهداف بنیادی و اساسی سیستم‌های ملی را برای حمایت از IP شامل اهداف تکنولوژیک و نیز نیاز مبرم کشورهای در حال توسعه به حداکثر قابلیت انعطاف در تصویب قوانین داخلی به رسمیت می‌شناسد.

در مقدمه همچنین یادآوری شده است که حمایت و به موقع اجرا گذاشتن حقوق مالکیت فکری می‌باید در جهت ترویج نوآوری‌های تکنولوژیک و انتقال دانش و فن آوری به کار رفته شود و نیز ترتیبی اتخاذ گردد تا منافع متقابل تولیدکنندگان و استفاده‌کنندگان از دانش تکنولوژیک و رفاه اقتصادی و اجتماعی تأمین شود.

موافقت‌نامه رابطه تنگاتنگ، منطقی و هماهنگ را با سایر کنوانسیون‌ها یا معاهدات IP برقرار کرده است. اشاره‌ای گذرا به رابطه اساسی موافقت‌نامه تریپس با سایر معاهدات IP بی‌فایده نخواهد بود.

ماده ۲ این موافقت‌نامه مقرر می‌دارد که:

۱. در ارتباط با بخش‌های ۳، ۲ و ۵ این موافقت‌نامه، اعضا باید از مواد ۱ تا ۱۲ و ماده ۱۹ کنوانسیون پاریس پیروی کنند.
۲. هیچ یک از بخش‌های ۱ و ۵ این موافقت‌نامه نباید تعهدات موجودی که اعضا ممکن است به موجب کنوانسیون‌های پاریس و برن و دیگر کنوانسیون‌های مالکیت فکری در برابر یکدیگر داشته باشند، مورد خدشه و نقض قرار دهد.
- هیچ یک از بخش‌های ۱ و ۵ این موافقت‌نامه نباید تعهدات موجودی که اعضا ممکن است به موجب کنوانسیون‌های پاریس و برن و رم و دیگر کنوانسیون‌های مالکیت فکری در برابر یکدیگر داشته باشد، مورد خدشه و نقض قرار دهد.
- ماده ۹ موافقت‌نامه، مواد ۱ تا ۲۱ کنوانسیون برن و ضمیمه آن را برای اعضا لازم‌الرعايه می‌سازد. ایران، تاکنون به کنوانسیون برن ۱۸۸۶ نپیوسته و حق مؤلف در ایران، از نقطه نظر قانونی همچنان با اشکالاتی روبرو است.
- موافقت‌نامه همچنین مواردی از معاهده راجع به مالکیت معنوی مربوط به مدارهای یکپارچه را برای اعضا لازم‌الرعايه دانسته است.
- در کنوانسیون‌ها یا معاهدات مربوط به حقوق مالکیت فکری، یک اصل مهم و اساسی جاری است و آن «اصل رفتار ملی (Principle of national treatment)» است این اصل مقرر می‌دارد که اعضا باید همان رفتاری را با اتباع کشورهای عضو داشته باشند که با اتباع خود دارند. اصل مهم و اساسی دیگر حاکم بر موافقت‌نامه اصل رفتار دولت کامله‌الوداد است که طبق آن هر امتیاز، سود و مصونیتی که یک عضو موافقت‌نامه به اتباع کشور خود در زمینه مالکیت‌های فکری اعطا می‌کند می‌باید آن امتیاز، سود و مصونیت را به گونه‌ای غیرمشروط و فوری به اتباع بقیه دول عضو اعطا کند.
- با بررسی معاهدات مربوط به مالکیت فکری در پیوند با موافقت‌نامه تریپس که ۱۴۹ کشور جهان عضویت آن را پذیرا شده‌اند، به یک نتیجه مقدماتی خواهیم رسید که با پیوند خوردن موافقت‌نامه تریپس به نظام حقوقی ایران، به نوعی یک انقلاب حقوقی در قلمرو حقوق مالکیت فکری در ایران رخ خواهد داد. در کنار نوآوری‌های حاصل از این عضویت، ما شاهد شکوفایی رشته‌ها و مشاغلی خواهیم بود که اگر از هم‌اکنون دست به کار تربیت حقوقدانان، وکلا و مشاوران حقوقی دست‌اندرکار جنبه‌های مختلف

مالکیت فکری شویم، به چند سال کار و تلاش مستمر و سرمایه‌گذاری معتاب‌بھی نیازمندیم. ایران به دلیل انزوای سیاسی، اقتصادی و تجاری ناشی از تحریم‌ها از یکسو و به دور ماندن از شرایط و الزامات الحاق به سازمان تجارت جهانی از سوی دیگر، نیازمند یک برنامه‌ریزی جامع و بستر و فرهنگ‌سازی جدی در کلیه این زمینه‌هاست تا به تدریج آثار عقب‌ماندگی‌های بجا مانده طی سال‌های اخیر را تقلیل دهد.

(و) نتیجه‌گیری

سند چشم‌انداز ۲۰ ساله کشور این هدف را دنبال می‌کند که:

«... ایران طی بیست سال آینده به کشوری توسعه‌یافته با جایگاه اول اقتصادی، علمی و فناوری در سطح منطقه و الهام‌بخش در جهان اسلام، متکی به اراده و عزم ملی در پرتو تلاش و کوشش جمعی و همچنین دارای تعامل سازنده و مؤثر در روابط بین‌الملل تبدیل خواهد شد...»

به نظر می‌رسد که چشم‌انداز بیست ساله کشور و سند جامع توسعه صادرات کشور، با توجه به روند جهانی شدن اقتصاد و تجارت تنظیم یافته تا ایران، به عنوان عضوی از اعضای سازمان تجارت جهانی، نقش شایسته خود را ایفا کند.

کارگزاران نظام به این واقعیت توجه داشته و دارند که از سال ۱۹۴۸ تاکنون بیش از چهل اتحادیه تجاری، گمرکی و اقتصادی منطقه‌ای بین کشورهای، تشکیل شده است. اتحادیه اروپا با سابقه ۴۵ سال، تشکیل پیمان نفتا بین کانادا، آمریکا و مکزیک و نیز تأسیس آسه‌آن و دیگر اتحادیه‌ها در این آمار قرار دارند. به گفته اقتصاددانان کشورهای، در فرآیند جهانی‌سازی بازارهای کشورهای عضو سازمان تجارت جهانی، به هم پیوند خورده است. ۱۴۵ کشور که بیش از ۹۰ درصد تجارت جهانی را در دست دارند و ۲۵ کشور دیگر که منتظر پذیرش در سازمان تجارت جهانی هستند، با هم امتیازاتی را مبادله کرده‌اند که کار اقتصادی و بازرگانی را برای کشورهای خارج از این توافقات (از جمله ایران) سخت‌تر کرده است. این کشورها موانع تعرفه‌ای و غیرتعرفه‌ای، سهمیه‌بندی و ممنوعیت‌ها را به شدت کاهش داده‌اند.

آمار چنین نشان می‌دهد که امروز متوسط تعرفه در سطح جهانی تنها ۳/۶ درصد است در حالی که بیش از ۲۰ درصد تجارت جهانی از هرگونه تعرفه معاف است.

روند جهانی شدن تجارت و شکوفایی آن، تا به حدی که امروزه ما شاهد آن هستیم، طی پنجاه سال و با تلاش و کوشش جمعی دولت‌ها به دست آمده است، نباید و نمی‌توان این‌گونه تحولات را صرفاً ناشی از سیاست‌های استکباری و استعماری و در جهت تأمین مطامع کشورهای صنعتی و شرکت‌های فراملی ارزیابی کرد. سیاست تکروی و انزواطلبی در جهان کنونی، دیگر کاربردی ندارد و همه باید تلاش کنیم تا کشورها، با این امکانات وسیع و موقعیت چشمگیر جغرافیایی-سیاسی، هرچه زودتر از انزوا خارج شده به جرگه کشورهای اثرگذار در قلمرو اقتصاد و تجارت پیوندیم و به جای آثار منفی، به آثار مثبت آن بیندیشیم.

«مهمترین اثر جهانی شدن تجارت و رقابت، طی نیم قرن گذشته، شش برابر شدن تولید ناخالص داخلی کشورهای رقابت‌کننده، دوازده برابر شدن تجارت جهانی و بیست و سه برابر شدن کالاهای صنعتی است. با ورود سازمان تجارت جهانی، سطح قیمت‌ها در ممالک رقابت‌کننده ۳۰ تا ۵۰ درصد کاهش یافته است و این تحول به معنی افزایش سطح زندگی و رفاه و قدرت خرید مخصوصاً طبقات پایین جامعه از نظر ثروتی و درآمدی است.»

در مقابل این تحولات جهانی، اقتصادهای دولتی بسته و غیررقابتی مانند ایران با مشکلات عدیده‌ای روبرو هستند. به تعبیر برخی اقتصاددانان: «در این میان تنها راه نگهداری و یا افزایش صادرات غیرنفتی، ارزان‌فروشی و یا حتی مفت‌فروشی برای رقابت کردن بوده است. کاری که به بدتر شدن رابطه مبادله به ضرر ایران منجر شده است.»

برای ترسیم وضعیت کشور، جا دارد از زبان گویای ارقام سخن به میان آوریم.

● مقایسه‌ای گذرا، از سطح درآمد سالانه مردم کشور ما با سایر کشورها به این نتیجه می‌رسیم که میزان درآمد سالانه هر آمریکایی حدود ۴۲ هزار دلار اروپایی به طور میانگین ۳۴ هزار دلار ژاپن حدود ۳۵ هزار دلار، کره ۱۶ هزار دلار و ایران حدود ۲۹۰۰ هزار دلار است.

● ایران در سال‌های ۱۹۹۱ تا ۱۹۹۳ از نظر رتبه‌بندی کشورهای در حال توسعه، نسبت به عملکرد آنها در جذب سرمایه‌گذاری دارای، رتبه ۱۲۶ بود. ضمن اینکه قوای بالقوه‌ای با رتبه ۴۹ را داشته است.

● بررسی‌های بین‌المللی در ارتباط با رده‌بندی‌های جهانی از نظر سهولت کسب و کار حکایت از این دارد که در حال حاضر وضعیت ایران، بسیار نامناسب و اسف‌بار است. رتبه ایران از ۱۱۳ در سال ۲۰۰۵ (۱۳۸۴) به ۱۱۶ در سال جاری تنزل یافته است.

● تازه‌ترین گزارش سازمان ملل حاکی از آن است که علی‌رغم افزایش سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در جهان از رقم ۷۱۰ میلیارد دلار سال ۲۰۰۴ به رقم ۹۱۶ میلیارد دلار سال ۲۰۰۵، سهم ایران از این منبع عظیم کاسته شده و کشورمان با ۷۰ درصد کاهش نسبت به سال ۲۰۰۴ فقط توانسته ۳۰ میلیون از ۹۱۶ میلیارد دلار سرمایه خارجی را (سه هزارم درصد) به صورت مستقیم جذب کند. در این گزارش سهم ایران از سرمایه‌های مستقیم خارجی در سال ۲۰۰۴ حدود ۱۰۰ میلیون دلار و در سال ۲۰۰۳ حدود ۴۸۲ میلیون دلار ذکر شده است. آنکتاد در این گزارش با اشاره به رتبه کشورهای مختلف از نظر حجم سرمایه‌های خارجی دریافتی در سال ۲۰۰۵، رتبه ایران را در میان ۱۴۰ کشور جهان ۱۳۳ اعلام کرده است که نسبت به سال ۲۰۰۴ سه پله تنزل نشان می‌دهد.

حجم کل سرمایه‌گذاری‌های خارجی در جهان طی این سال با ۳۰ درصد افزایش نسبت به سال قبل از آن مواجه شد و به ۹۱۶ میلیارد دلار رسید. حجم کل سرمایه‌گذاری‌های خارجی در سال ۲۰۰۴، ۷۱۰ میلیارد دلار اعلام شده بود. در میان کشورهای جهان انگلیس با جذب ۱۶۴ میلیارد دلار سرمایه‌گذاری خارجی در رتبه اول جای گرفته است و پس از آن آمریکا با ۹۹ میلیارد دلار و چین با ۷۲ میلیارد دلار به ترتیب در مراتب بعدی قرار گرفته‌اند. فرانسه با ۶۳ میلیارد دلار، هلند با ۴۳ میلیارد دلار، هنگ‌کنگ با ۳۵ میلیارد دلار، کانادا با ۳۳ میلیارد دلار و آلمان با ۳۲ میلیارد دلار به ترتیب در جایگاه‌های بعدی قرار گرفته‌اند. در میان کشورهای خاورمیانه نیز ایران آخرین رتبه را از نظر حجم سرمایه‌گذاری‌های خارجی کسب کرده است و این در حالی است که این کشور از نظر ظرفیت‌های اقتصادی در جایگاهی بسیار بالاتر از سایر کشورهای منطقه قرار دارد. در این منطقه امارات با جذب ۱۲ میلیارد دلار سرمایه خارجی در رتبه اول قرار داشته و پس از آن ترکیه با ۹ میلیارد دلار و عربستان با ۴/۶ میلیارد دلار به ترتیب در مراتب بعدی قرار دارند. میزان سرمایه‌های خارجی ورودی به سایر کشورهای منطقه در سال ۲۰۰۵ به این شرح است: بحرین یک میلیارد دلار، عراق ۳۰۰ میلیون دلار، اردن

۱/۵ میلیارد دلار، لبنان ۵۲/ میلیارد دلار، کویت ۲۵۰ میلیون دلار، عمان ۷۱۵ میلیون دلار، قطر ۱/۴ میلیارد دلار، سوریه ۵۰۰ میلیون دلار و یمن ۲۶۶ میلیون دلار.

براساس گزارش آنکتاب میزان سرمایه‌گذاری ایران در خارج طی سال ۲۰۰۵ با افزایش ۴۰۰ درصدی نسبت به سال قبل از آن مواجه بوده است. در سال مذکور، ۷۶ میلیون دلار از سوی ایران در کشورهای دیگر سرمایه‌گذاری شد. این رقم برای سال ۲۰۰۴، تنها ۱۹ میلیون دلار اعلام شده بود.

از نظر سرمایه‌گذاری ایران در خارج نیز این کشور در میان کشورهای خاورمیانه در جایگاه یکی مانده به آخر قرار گرفته است. در این منطقه امارات با ۶/۶ میلیارد دلار در جایگاه اول و عمان با ۴۴ میلیون دلار در جایگاه آخر قرار گرفته است. میزان سرمایه‌گذاری برخی دیگر از کشورهای منطقه در خارج به این شرح است: بحرین ۱/۱ میلیارد دلار، کویت ۴/۷ میلیارد دلار، لبنان ۷۱۵ میلیون دلار، قطر ۳۵۲ میلیون دلار، عربستان ۱/۱ میلیارد دلار و ترکیه یک میلیارد دلار.

در این مقاله از منابع زیر استفاده شده است:

۱. دکتر فریبرز درجزی؛ هویت ملی و جهانی شدن، روزنامه مردم‌سالاری، شماره ۵۲۸ مورخ ۱۳ آبان ۱۳۸۳.
۲. اکبر کمیجانی؛ تحلیلی پیرامون تجارت جهانی، انتشارات مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی، سال ۱۳۷۴.
۳. دکتر محمدحسین عادل؛ مجلس هفتم و اقتصاد آزاد روزنامه شرق، شماره ۱۸۶ مورخ ۱۳۸۲/۲/۲۲.
۴. محمدحسین کمیجانی؛ الزامات موافقت‌نامه‌های سازمان تجارت جهانی و محیط قانون حاکم بر صنعت خودروسازی تطابق مغایرت‌ها، همایش راهبرد توسعه اقتصادی ایران، مهرماه ۱۳۸۳.
۵. محسن صادقی؛ بررسی موانع اقتصادی الحاق ایران به سازمان تجارت جهانی، تحقیق‌ارایه شده در دوره دکتری رشته حقوق خصوصی دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران ۱۳۸۳.